

‘ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח...’. עתוס' בבאור 'ממחרת הפסח' – אם הכוונה לט"ו בניסן או לט"ז. וראה בהרחבה בספר 'המועדים בהלכה' פסח א.

‘ודלמא עייל ולא קים להו – אלא קים להו, הכא נמי קים להו’. הגרעק"א תמה על ראיית הגמרא, הלא בנידוננו באים אנו לדון על מצב התבואה קודם ראש השנה על פי מצבה הנראה לנו בחג, ובוה אולי לא קים להו – משא"כ כאן אנו דנים על מצב התבואה כעת, כפי שהיא נראית לעין כשנכנסו לארץ, ובוה ודאי יש לומר שבקיימים לשער במראית העין אם הביאה שליש אם לאו [והרי זה מוכח מהמשנה שאם ראינו שלא הביאה שליש עד לראש השנה של שביעית – מותרת, ואין לחוש שמא איננו בקיימים ובאמת הביאה שליש].

ויש לפרש, אילו היה הדבר פשוט להכיר שליש מצומצם, הרי אפשר להסתכל בתבואה שלפני ראש השנה ולבדוק אחר כך בחג אם אותה שהביאה שליש נגמרה בחג אם לאו, וכן לבדוק את התבואה שלא הביאה שליש, אם נגמרה בחג אם לאו – אלא היה סובר רבי ירמיה שאי אפשר להכיר שליש בדקדוק, אף לא לפי מראית העין, עד שנדע מכך שנגמרה בחג אם הביאה שליש בר"ה, כי שמא הביאה מעט יותר או פחות [ואמנם אפשר לדעת על תבואה מסוימת הרחוקה משליש, שודאי לא הביאה שליש, ועל זה שנינו שכל שלא הביאה שליש מותרת]. אבל כאן ראינו שיש הבחנה בצמצום, שהרי סמכו להקריב את העומר ולא חששו אולי הביאה יותר משליש כשהיתה ביד נכרי [ומאידך הלא עתה היא מלאה ואי אפשר שהיתה הרבה פחות משליש בעשירי בניסן] (עפ"י טוב ראה).

‘כדתניא רבי יונתן בן יוסף אומר: ועשת את התבואה לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשליש’. הדרש שייך לפשט הכתוב: ‘ועשת את התבואה לשליש’ – כלומר בשליש גידולה תהא כבר כ'תבואה' שלמה שבכל שנה. נמצא כשתגדל כולה יהא היבול שלש פעמים כתבואה שבכל שנה, והרי התבואה נעשית לשלש השנים (עפ"י הגר"א).

(ע"ב) ‘אמר ליה: רבי שמעון שזורי קאמרת, רבי שמעון שזורי סבר יש בילה ורבנן סברי אין בילה’. ואם תאמר עדיין קשה לרבי שמעון שזורי, מדוע קבעו חכמים לילך אחר השרשה באורו ודוחן, והלא יש לו תקנה בצבירת גרנו לתוכו? ויש לומר לרבי שמעון שזורי אכן מתעשרים בגמר פרי, ולדבריהם דרבנן קאמר; לדבריכם שהולכים אחר השרשה, הלא יש תקנה בצבירת גרנו לתוכו (בעל המאור. ומובן בזה ששמואל פסק כרבי שמעון שזורי לילך אחר גמר פרי, ואין צריך לומר כדברי רש"י שמצא תנא אחר הסובר כן, שזה דוחק, וכמו שמיאנו בזה התוס' ונשארו בתימה. וכן מובן היטב מה שאמר שמואל הלכה כרבי שמעון שזורי, שלפרש"י קצת קשה הלא רש"י אמר צובר גרנו לתוכו ואילו לשמואל אין צריך לזה אלא מעשרם גם כשהם מופרדים [ובהדושי הנצי"ב חידש שאף שמואל מודה לכתחילה לחוש להשרשה בקטניות, על כן לכתחילה יש לערבם] – אך לבעל המאור הכוונה שפסק כרבי שמעון כפי שסובר באמת, לילך באורו אחר גמר הפרי.

דף יד

‘אמר רבי אבהו: בצלים הסריסין ופול המצרי איכא בינייהו, דתנן בצלים הסריסין ופול המצרי שמנע מהן מים שלשים יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר...’. לפרש"י משנה זו הולכת בשיטת

רבי יוסי הגלילי, וכיון שמנע מהם מים נמצאו גדלים על מי שנה שעברה, אבל לרבי עקיבא מתעשרים לשנה הבאה שהרי גדלים על כל מים – שגדלו גם על מים שאובים.

עוד יש לפרש, גם אם בפועל לא גדלו על מי השקאה, הגדרת 'גדל על כל מים' אינה תלויה כיצד נהגו עם הצמח למעשה אלא היא מגדירה את המין, שדרכו ליגדל על כל מים, בין אם למעשה השקוה האדם בין אם לאו. וכן פירש הריטב"א. ולפירוש רומיים (וכן נקטו התוס'), משנה זו כרבי עקיבא שכיון שמנע מהם מים שלשים יום, יצאו צמחים אלו מתורת ירקות הגדלים על כל מים ונכנסו בתורת שדה הבעל, אבל לרבי יוסי הגלילי לא יצאו מתורת ירקות כי לפירוש זה כוונת ריה"ג 'יצאו ירקות שגדלין על מי שנה הבאה' היינו שיש להם אפשרות ליגדל ממי שנה הבאה [ואין הדבר תלוי במה שהוא מנע מהם מים, תדע שאם כן כשתלשן לפני הגשמים יתעשרו לשעבר], שלא כאילנות שלולא מי שנה שעברה לא היו גדלים אפילו ישקה אותם עתה (עפ"י גליונות קהלות יעקב. וע"ע בעל המאור).

'בצלים הסריסין ופול המצרי שמנע מהן מים שלשים יום לפני ראש השנה... ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה'. ואם תאמר, ולמה אלו אסורים בשביעית מפני אותו גידול מועט המתוסף עליהם בשביעית, ואילו בקטניות אמרנו לעיל שאם השרישו לפני שביעית, אף על פי שכל גידוליהם נעשה בשביעית – מותרים?

תשובה: הירק שגופו נאכל, העלים והקלחים – הולכים בו אחר לקיטה [חוץ מאלו שמנע מהם מים שלשים יום שהוציאם מדין ירק ועשה אותם כתבואה], אבל הקטניות אין גופם נאכל אלא פריים, ודומים לאילן שאם חנט הפרי בששית אף על פי שנגמר בשביעית מותר, וההשרשה בקטנית כחנטה באילן (תורי"ד).

'באחד בשבט ראש השנה לאילן. מאי טעמא... הואיל ויצאו רוב גשמי שנה...' ע' באור הענין ע"ד הרמז, בספר פרי צדיק לט"ו בשבט, ב ד.

(ע"ב) 'ומי עבדינן כתרי חומרי... רבי עקיבא גמריה אסתפק ליה...' חילוקי דינים ושיטות בענין הניהוג במחלוקות החכמים – ע' בתשובות לסיכום בעירובין ו-ז.

*

מה שקבלנו מאבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר ויפה ומהודר שיזמין השי"ת בעת המצטרך למצוה, כי הנה זה היום אשר עולה השרף באילנות, והוא כפי הזכות של כל אחד מישראל – הנה מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא ראשית יסוד הצמיחה, שיזמין לו השי"ת לעת המצטרך את הפרי עץ הדר. והנה תפילתו תעשה פירות' (בני יששכר שבט ב.ב).

דף טו

'שבט דחדשים או שבט דתקופה? – אמר ליה: דחדשים... היתה שנה מעוברת מהו? – אמר ליה: הלך אחר רוב שנים'. מה ששאל על אתרוג ולא על שאר פירות האילן (עתוס) – יש לומר מפני שלדעת

(שאינה ראויה כלל עדיין) ומ"מ עתה בט"ו בניסן היא מלאה [ואף על פי שעד עשרה בניסן, יום עלייתם מן הירדן, טרם הביאה שליש – עתה היא מלאה, שארץ ישראל ארץ צבי – ממהרת לבשל פירותיה].

א. הרמב"ם השמיט דין תבואת נכרי שפסולה לעומר. ובספר ברכת מרדכי (ח"ב יט) חידש שהרמב"ם שפסק אין קנין לעכו"ם להפקיע מידי תרומות ומעשרות, לפיכך לאחר הכיבוש אין אפשרות ל'קציר עכו"ם' לפטור. ובספר זכר יצחק (ח"ב עח, ד) באר השמטת הרמב"ם בדרך אחרת, ולדבריו קציר עכו"ם פסול לעומר להלכה.

ב. אף על פי שתבואת נכרי אינה כשרה לעומר, מבואר בירושלמי (שקלים ד, א) שמביאים עומר מספיחי שביעית. ונראה שכיון ששביעית הפקר רק לישראל, הרי זה בכלל קצירכם. משא"כ הפקר ממש המופקר לכל, נראה שאינו כשר לעומר (עפ"י זכר יצחק מב. וע' טורי אבן).

דף יד

יח. א. מנין שביירות הולכים אחר לקיטה, למעשר ולשביעית?
ב. מה טעם ראש השנה לאילן בשבט ולא בתשרי?

א. רבי יוסי הגלילי דרש מבאספך מגרנך ומיקבך (הרי"ד הגיה: כתבואת גרן וכתבואת יקב – מקרא המדבר בתרומות ומעשרות) – מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על מי שנה שעברה ומתעשרים לשנה שעברה, אף כל כיוצא בזה, יצאו ירקות שגדלים על מי שנה הבאה מתעשרים לשנה הבאה. ורבי עקיבא דרש בלשון אחרת: מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על רוב מים ומתעשרים לשנה שעברה, אף כל כיו"ב, יצאו ירקות שגדלים על כל מים ומתעשרים לשנה הבאה.

א. לדברי התוס' (יג: יד), הקובע בירקות הוא גמר הפרי או רוב גידולו (עתוס' קדושין ג. סד"ה אתרוג), ולא דוקא הלקיטה. ואין כן דעת הרמב"ם אלא לקיטה ממש.

ב. אף על פי שביירות הולכים אחר לקיטה, חלה קדושת שביעית עליהם בעודם מחוברים, וגם איסור הפסד קיים בהם אעפ"י שלא לקטם (כן הוכיח במנחת שלמה ח"ג קכה-קכו). ובחזון-איש (שביעית יא, ז) צדד בדבר, שמא ירק שאפשר לו להתקיים עד שמינית, אין בו איסור כל עוד לא נלקט.

והחילוק שביניהם, אמר רבי אבהו: בצלים הסריסים (- קטנים ואינם עושים זרע) ופול המצרי [שזרעהו לירק], שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה ולקטם אחר ר"ה.

לפרש"י, לרבי יוסי הגלילי מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית שהרי גדלו על מי שנה שעברה. ולרבי עקיבא – לשנה הבאה שהרי גדלים על כל מים. ויש מפרשים (מובא ברש"י ותוס', עפ"י הירושלמי) שלרבי עקיבא נעשו כגדלים בשדה-בעל ומתעשרים לשעבר. ומכל מקום בירקות רגילים, גם אם מנע מהם מים שלשים יום קודם ר"ה, הולכים בהם אחר לקיטה, שבטלה דעתו אצל כל אדם.

ב. אמר רבי אלעזר א"ר אושעיא: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה, לכך ראש השנה בשבט [שכבר עלה שרף באילנות ומעתה הפירות חונטים. ואע"פ שרוב תקופת טבת עדיין בחוץ].

משמע בגמרא שלאמתו של דבר הלכה למשה מסיני היא שראש השנה לאילן הוא בשבט, וגם כשהטעם שנתנו להלכה אינו שייך, הדין אינו משתנה שהרי אין מתחשבים בשבט של חמה אלא לפי חדשי לבנה, ואעפ"י שבישול הפירות מתאחר. ולפי זה נראה לכאורה שגם פירות שגדלו בחו"ל [וגמר מלאכתם בארץ] במקומות שהחורף שם הוא בזמן שאצלנו קיץ – הולכים בהם אחר ט"ו בשבט (עפ"י מנחת שלמה ח"א סב, ו. וכן פסק הגרצ"פ פרנק).